

Posudek rigorózní práce

Mgr. Markéta Skořepová, Vdovy a vdovství ve venkovské společnosti. Panství Nový Rychnov v první polovině 19. století. Rigorózní práce, České Budějovice 2010, 248 stran.

Markéta Skořepová si ke zpracování zvolila velmi zajímavé téma, k němuž zatím v české historiografii existuje pouze několik dílčích studií. Zde předložená práce je tak vůbec prvním ucelnějším pokusem ukázat, jaké byly životní podmínky a strategie vdov ve venkovské společnosti v 1. polovině 19. století. A je třeba hned na úvod konstatovat, že jde o pokus velmi zdařilý.

Autorka si pro svoji sondu vybrala panství Nový Rychnov, které bylo poněkud netypické, neboť jeho vrchností bylo pražské arcibiskupství. Druh dominia ovlivnil i výběr pramenů, které Markéta Skořepová při své práci používala. Vedle matrik, pozemkových knih, tzv. knih smluv, knih s pozůstalostní agendou či indikačních skic stabilního katastru věnovala pozornost i fondům farních úřadů Dolní Cerekev a Dušejov. Z nich se zaměřila na knihy snubních protokolů, knihy zkoušek snoubenců a především velikonoční zpovědní seznamy, které zatím byly pro historickodemografická bádání využívány jen sporadicky. Dochovanost pramenů předznamenala i dobu, která se stala těžištěm výzkumu Markéty Skořepové – do centra jejího zájmu se dostalo 360 žen, které na panství Nový Rychnov ovdověly v letech 1785-1855.

Ještě předtím, než se začala zabývat vlastní analýzou situace vdov na novorychnovském panství, zařadila autorka do své práce kapitulu, v níž se v obecnější rovině zamýšlí nad problematikou vdovství v raném novověku a v 19. století. Na tomto místě je třeba vyzdvihnout skutečnost, že se Markéta Skořepová seznámila skutečně velmi důkladně s odbornou literaturou, která k dané problematice existuje. Nezaměřila se však pouze na české studie; stranou jejího zájmu nezůstaly ani výsledky, k nimž došla zahraniční historiografie, v níž podobné typy výzkumů probíhají již přeci jen delší dobu. Ve své práci Markéta Skořepová prokázala nejen potřebnou znalost tématu, jemuž se rozhodla věnovat, nýbrž s použitou literaturou i velmi vhodně pracovala. Dokázala ji zhodnotit a především ji i adekvátně využít ke komparaci, což je dovednost, která je v pracích tohoto kvalifikačního stupně vídána zřídka a je třeba ji vysoce ocenit.

Kladně lze hodnotit i to, že Markéta Skořepová nezkoumá poměry žen v 1. polovině 19. století izolovaně, nýbrž si je vědoma toho, že pro pochopení situace v určité době je důležitý i předchozí vývoj. Postavení venkovských vdov na Novorychnovsku v letech 1785-

1855 je tak ukázáno v širších souvislostech a v kontextu s dříve uplatňovanými zvyklostmi, právními normami či předpisy. Zájem Markéty Skořepové se však neomezil jen na normativní literaturu, zabývala se i preskriptivními spisy, které jí umožnily dokreslit soudobý pohled na roli vdaných i ovdovělých žen. Výjimečné na její práci je i to, že se rozhodla neomezit svůj výzkum pouze na usedlé vdovy, ale že se pokusila i o nastínění situace těch nejchudších ovdovělých žen, které se v pramenech objevují velmi sporadicky. Navíc svůj výzkum autorka zároveň pojímá skutečně genderově, neboť nehodnotí strategie vdov osamocené, nýbrž vždy hledá i to, jak se odlišovaly od přístupů mužů – vdovců.

Hlavním těžištěm práce se stala kapitola nazvaná Životní strategie ovdovělých žen. Jejím cílem bylo zjistit, jakým směrem se ubíraly další osudy ovdovělých žen a jaké okolnosti ovlivňovaly rozhodování žen při zvažování možných alternativ. Tuto hlavní kapitolu autorka dále rozdělila na čtyři části, a to v souladu se čtyřmi základními možnostmi, které podle jejího názoru před ovdovělými ženami stály: nový sňatek, vedení usedlosti, výměnek a podruží. To, jakou cestu vdovy nakonec zvolily, bylo podle závěrů Markéty Skořepové závislé na osobních postojích a preferencích konkrétních žen. Markéta Skořepová zároveň soudí, že tyto preference byly podmíněny osobní situací, v nichž se ovdovělé ženy nacházely. Dokládá, že vdovy se nemohly rozhodovat úplně „svobodně“, bez ohledu na prostředí, v němž žily. Naopak upozorňuje, že „zvláště ovdovělé matky podřizovaly své jednání prospěchu dětí a orientovaly se především na zachování životní úrovně rodiny jako celku a také dobrých vztahů s potomky“ (s. 185). Markéta Skořepová však neredukuje tuto ženskou strategii na starost matek o to jak zabezpečit své malé, práce neschopné děti. Přesvědčivě ukazuje, že vdovám ležel na srdci i osud již dospělých dětí a že motivy jejich jednání měly své kořeny i v péči o blaho těchto odrostlejších potomků. Autorka si však uvědomuje, že rozhodovací proces jednotlivých vdov byl mnohem komplexnější, že ženy nemohly vždy jednat pouze v souladu se svými preferencemi, nýbrž že musely brát v potaz i to, do jaké míry je bude jejich rozhodnutí akceptovatelné jak širší rodinou, tak i celou místní komunitou.

Markéta Skořepová ve své práci nepředkládá nějaké jednoznačné výsledky v tom směru, že by se pokoušela vyčíslit, zda byla určitá eventualita pro vdovy přijatelnější než jiná. To však nelze v žádné případě považovat za slabinu práce, spíše naopak. Autorka si uvědomuje, že rozdělení osudů žen do čtyř základních výše nastíněných alternativ zdaleka nemůže postihnout komplikovanost rozhodování, které mohlo být a často i bývalo v průběhu vývoje dalších událostí znovu zvažováno a přehodnocováno. Tento její přístup je v souladu s nejnovějším směrem bádání v oblasti výzkumu rodiny, kdy se již nehledají nějaké obecné modely a vzorce chování, nýbrž se klade důraz právě na variabilitu a různorodost osobních

strategií. V tomto kontextu potom nepřekvapí, že autorka odmítá zjednodušující názor, podle něhož měly ovdovělé ženy zhoršené vyhlídky na nový sňatek a musely své nevýhodné postavení kompenzovat dostatečným majetkem. Dle mínění Markéty Skořepové však „...jmění vdovy mělo spíše vliv na výběr partnera, než na samotný fakt uzavření nového manželství. Sňatek mohly uzavřít ženy ze všech kategorií venkovské společnosti...“ (s. 101-102).

Práce Markéty Skořepové je bezesporu zajímavá a přínosná a zcela jistě by bylo na místě, aby se s jejími výsledky mohl seznámit širší okruh čtenářů. Zároveň by bylo velmi žádostí, aby autorka svůj výzkum ještě více prohloubila, nejlépe v podobě disertační práce. Pro tyto účely připojuji ke svému posudku i určité připomínky a doporučení, které by neměly být však chápány jako výtky, ale spíš jako inspirace do budoucna.

Jak již bylo uvedeno výše, autorka při své analýze hojně využívá komparace s výsledky podobných výzkumů. V některých případech však je třeba výrazněji odlišit zkoumaná období, neboť může vznikat dojem, že Markéta Skořepová závěry jiných autorů, které jsou platné pro výrazně starší období, vztahuje i na zkoumané 19. století (např. s. 101, 111), kdy však již panovala zcela jiná situace. Rovněž bych doporučovala věnovat větší pozornost osvětlení metodiky výzkumu. Autorka uvádí, že se při svém výzkumu opírala o údaje z různých typů pramenů. Není však zřejmé, jakým způsobem získala údaje o rodinných poměrech ovdovělých žen, zda se např. pokusila využít metodu rekonstrukce rodin. Jako další směr zkoumání do budoucna by tématu bezpochyby prospělo, pokud by Markéta Skořepová prohloubila výzkum sociálních poměrů na panství. Bylo by dobré zjistit, do jaké míry odráží analyzovaný soubor vdov celkové sociální složení obyvatel na panství – podíl vdov po podruzích prezentovaný v tabulce V.1.5 se zdá být spíše podhodnocený, což ostatně autorka sama připouští. Práci by rovněž prospělo, pokud by do úvodních kapitol byly zařazeny definice jednotlivých sociálních kategorií. Je totiž poněkud nejasné, koho přesně autorka zahrnuje pod pojem řemeslníci – zda to byli lidé žijící v podruží, nebo domkáři (případně obojí). Např. v tabulce III.4.1. na s. 167 odlišuje bez podrobnějšího vysvětlení podruha živícího se řemeslem od řemeslníka. Mezi řemeslníky řadí i všechny osoby vykonávající službu, což poté vede k směšování velmi různorodých sociálních skupin (šafář, pastýř).

Bylo by rovněž dobré, aby Markéta Skořepová čtenářům zprostředkovala více údajů k analyzovanému souboru. Zvolená metoda, kdy autorka prezentuje výsledky bez toho, že by text doprovodila číselnými údaji v příslušných tabulkách (někdy tato data parafrázuje v rámci poznámek pod čarou, což není příliš šťastné řešení), sice napomáhá k plynulosti výkladu a text do určité míry odlehčuje, přeci jen se však domnívám, že u historickodemografických

studii je na místě, aby byl komentář doprovázen i tabulkami. Některé tabulky jsou sice zařazeny coby příloha na závěr, práce s nimi je však nepraktická, kromě toho si myslím, že autorka zde projevila nepatřičnou skromnost, když neprezentovala zdaleka všechny typy výpočtů, které jí poté sloužily k formulaci závěrů (např. by bylo dobré zařadit i tabulku, z níž by bylo patrné, jak ženy o dalším svém osudu rozhodovaly v závislosti na svém věku). V některých případech by bylo dobré věnovat tabulkám více pozornosti – doplnit je procentuálními údaji či se zamyslet nad výpovědní hodnotou prezentovaných podílů. Mezi formální nedostatky práce patří i až příliš úsporně zpracovaný seznam nevydaných pramenů. I když autorka se pramenům věnuje ve zvláštní kapitole, v níž uvádí i podrobnější citace, přeci jen je třeba, aby ze závěrečného seznamu bylo zřejmé, s jakými typy pramenů a z jakého období pracovala.

Závěrem ještě zbývá korigovat několik nepřesností – zřejmě jen nedopatřením uvádí Markéta Skořepová, že v 19. století připadalo v Čechách na jednu vdanou ženu průměrně více než 11 porodů (s. 44) – přitom toto tvrzení sama opravuje, když na s. 47 uvádí, že se v průměru v manželství rodilo 4-5 dětí. Konstatování, že v polovině 19. století ovdovělo dvojnásobné množství žen než na přelomu 18. a 19. století (s. 45) pak evokuje představu, že se ve společnosti zvýšil podíl vdov – to však autorka zřejmě tvrdit nechtěla, počet vdov a vdovců přirozeně narůstal se zvyšujícím se počtem obyvatel. V některých případech jsou nepřesně formulovány zásady majetkového práva. Vdovy nemohly nárokovat hospodaření automaticky ani po roce 1791, k tomu byly oprávněny pouze ty ženy, které se již dříve staly spolumajitelkami usedlosti (s. 76).

Všechny tyto připomínky však v žádném případě nesnižují hodnotu předložené práce. Rigorózní práce Markéty Skořepové se vyznačuje pozoruhodnou zralostí i formulační jistotou a lze konstatovat, že svou úrovní převyšuje nároky kladená na tento typ práce. Proto ji velmi ráda doporučuji k obhajobě.

V Praze dne 29. září 2010

PhDr. Alice Velková, Ph.D.